

LEGEA PENALĂ MAI FAVORABILĂ (MITIOR LEX) SE APLICĂ ȘI PRESCRIPTIEI? O SOLUȚIE DE COMPROMIS

Prof. univ. dr., abilitat, **Ion IFRIM**, CS II
Institutul de Cercetări Juridice
„Acad. Andrei Rădulescu”
al Academiei Române

Abstract

The criminal practice has given rise to many thorny issues concerning prescription, which have acquired different solutions through the majority doctrine. In the present study, we will present how the latest decisions on the prescription of criminal liability have been put into practice against the provisions of the fundamental law, the criminal law, and finally the principles governing mitior lex.

Keywords: *mitior lex*, prescription of criminal liability, a cause which removes criminal liability, a cause which removes the execution of the sentence, *tempus regit actum*.

1. O problemă de netăgăduit interes atât pentru practica judiciară penală actuală (ca de exemplu, la Curtea Constituțională¹ și Curtea Europeană de Justiție a Uniunii Europene²), cât și pentru literatura de specialitate o constituie reglementările succesive intervenite în ultimul timp în materia *prescripției*, problemă de drept tranzitoriu privind și câmpul de aplicare a dispoziției alin. (1) al art. 155 din Codul penal.

Problema ar fi aceea de a se ști dacă *prescripția* constituie o *instituție de drept penal substanțial* sau de *drept penal formal*, cu alte cuvinte, controversa privește faptul dacă *prescripția* ține de *dreptul penal* sau de *dreptul procesual penal* sau dacă *prescripția* trebuie *afirmată expres*, sau ar putea rezulta și din voința *tacită* sau *prezumată* a legiuitorului?

¹ A se vedea Decizia nr. 358 din 26 mai 2022, Curtea Constituțională a României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 565 din 9 iunie 2022.

² A se vedea Decizia C-107/23 din 24 iulie 2023 a Curții de Justiție a Uniunii Europene - Marea Cameră; curia.europa.eu/juris/document/document.

Chestiunea prezintă importanță după cum se dă o rezolvare sau alta, își are sau nu aplicare în cazul *situațiilor tranzitorii* și dispoziția privind întreruperea cursului termenului prescripției răspunderii penale, regula „*mitior lex*”³.

2. În clarificarea acestor aspecte ce constituie problema supusă analizei s-au exprimat până acum cel puțin *două* puncte de vedere diferite:

Într-o opinie⁴, pe care *nu* o împărtășim, se susține, în esență, că din redactarea textului alin. (1) al art. 155 din C. pen. *nu rezultă obligația* pentru instanță de a face *aplicarea legii penale mai favorabile* cu privire la *întreruperea cursului prescripției penale*. Se consideră că, deși instituția prescripției aparține dreptului penal substanțial, se arată că în situația întreruperii cursului prescripției răspunderii *nu-și* are aplicare legea penală mai favorabilă. În această viziune, se susține că legea penală mai favorabilă se aplică prescripției, *nu* și actelor întreruptive de prescripție.

După o altă opinie, *la care ne raliem*, se consideră⁵ că „este mai favorabilă legea nouă, dacă prevede condiții *mai restrictive* în ce privește actele procesuale care au ca efect înlăturarea prescripției”. Acest lucru rezultă în primul rând, chiar din redactarea alin. (1) al art. 155 din C. pen., în care se prevede că „*cursul termenului prescripției răspunderii penale se întrerupe prin îndeplinirea oricărui act de procedură în cauză care, potrivit legii, trebuie comunicat suspectului sau inculpatului*”, și *nu* orice act procesual, ca în legea anterioară⁶. Din prevederile art. 155 din C. pen. rezultă că legiuitorul consideră prescripția răspunderii penale ca fiind o *instituție de drept penal substanțial*.

Prin urmare, vom putea da o apreciere nu numai normelor care prevăd termenele de prescripție, ci oricărui norme care reglementează materia prescripției. Ar fi vorba de o interpretare și aplicare *obligatorie* în cazul dispoziției alin. (1) al art. 155 din C. pen., supuse principiul *mitior lex*. Apoi, concluzia se desprinde și din textul alin. (2) al art. 15 din Constituția României revizuită care prevede că „*legile se aplică pentru viitor*”, iar, pe de altă parte, se arată în continuare, „*cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile*” (*mitior lex*). Din această formulare, rezultă

³ S-a susținut că natura lor este de esență în aplicarea legii penale mai favorabile. În acest sens, Mihaela Agheniței, *Retroactivitatea legii penale*, Ed. Independența Economică, 2007, p. 83.

⁴ A se vedea practica instanțelor de judecată; instantele-aplica-haotic-decizia-cjue-privind-prescriptia-inalta-curte-nu-tine-cont-de-verdictul-curtii-de-la-luxemburg-curtea-de-apel-constantina-tinut-cont-de-hotararea-europeana-intr-un-dosar-de.html.

⁵ George Antoniu, *Tratat de drept penal*, vol. I, Ed. Universul Juridic, 2015, pp. 326-327.

⁶ Sub acest aspect, spre deosebire de legea penală în vigoare, amintim că stabilirea actelor procedurale cu eficiență întreruptivă de prescripție era o problemă care aparținea dreptului procesual penal. Ca atare, actelor procedurale întreruptive de prescripție *nu* li se aplica „*legea penală mai favorabile*”, ci ele trebuiau întotdeauna să fie luate în considerare numai în raport cu legea sub imperiul căreia au fost efectuate (*tempus regit actum*).

Siegfried Kahane, *Situațiile tranzitorii în succesiunea legilor penale*, Justiția Nouă, nr. 11/1966, p. 67, nota de subsol 44; C. Barbu, *Aplicarea legii penale în spațiu*, Ed. Științifică, 1972, p. 281.

că legea fundamentală stabilește în primul rând, *principiul general* care guvernează materia aplicării legilor în timp, astfel că, *legea urmează să fie aplicată, numai pentru viitor* și în al doilea rând, prevede o *derogare expresă* de la principiul general. De aici deducem că se va aplica neîndoielnic „legea penală sau contravențională mai favorabilă”, „legea cea mai umană”.

De altfel, ar înlesni situația celor care au încălcat dispozițiile Codului penal sau contravențional. Ne sprijinim această opinie pe argumentul că excepțiile sunt de *strictă interpretare și de text*, acolo unde legiuitorul *nu s-a manifestat în mod expres*, în sensul aplicării legii mai favorabile; intrăm în cadrul *regulii generale*. De aceea, credem că *nu există o retroactivitate tacită sau prezumată*. Aceasta înseamnă că extractivitatea legii penale (principiul *mitior lex* înțeles aici în sens larg) este proprie numai *normelor de drept substanțial*. În acest sens, se cuvine să subliniem că principiul *legii penale mai favorabile* și, implicit, retroactivitatea acestei legi a fost extins în doctrina penală⁷ și asupra dispozițiilor privitoare la prescripție (având prioritate legea care cuprinde un termen de prescripție mai redus), cu argumentul că prescripției, fiind o instituție de drept penal substanțial, i se aplică toate prevederile Codului penal, inclusiv cele privind aplicarea legii penale în timp⁸.

În literatura de specialitate⁹ s-a arătat, pe linia celor de mai sus, că legea nouă *este mai restrictivă* în raport cu actele procesuale care întrerup prescripția, înlesnind astfel *împlinirea mai rapidă* a termenului de prescripție, chiar dacă prin ipoteză legea nouă ar prevedea un termen mai lung de prescripție a incriminării decât legea anterioară ori ar fi prevăzut o pedeapsă mai gravă decât legea veche pentru infracțiunea săvârșită. Este însă de observat că *nu* în toate cazurile legea care prevede prescripția cea mai scurtă este și legea mai favorabilă, de pildă, dacă o lege prevede un termen de prescripție mai lung, dar în același timp dispune că nu poate fi întrerupt cursul prescripției sau că anumite acte nu au efect întreruptiv de prescripție, această lege, în cazul când au avut loc acte care ar putea fi întreruptive de prescripție, poate fi mai favorabilă decât legea care prevede un termen de prescripție mai scurt, dar dispune că prescripția poate fi întreruptă sau că au efect întreruptiv de prescripție actele care potrivit celeilalte legi nu produc acest efect.

Pornind de la constatările desprinse din interpretarea nu numai literală, dar și rațională a textelor amintite, reținem, în concluzie, că acest caracter al voinței legiuitorului trebuie determinat de instanțele de judecată. În consecință, judecătorul, a cărui misiune o constituie interpretarea și aplicarea legilor, *nu* se poate substitui legiuitorului, ci trebuie să se *limiteze în mod strict* la rolul pe care i-l atribuie alin. (3) al art. 124 din legea fundamentală.

⁷ George Antoniu, *Tratat de drept penal*, p. 332.

⁸ Vintilă Dongoroz și colab., *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. I, Ed. Academiei Române, 1969, p. 87.

⁹ Vintilă Dongoroz, *Drept penal*, 1939, pp. 136 și 138.

3. După această schematică prezentare a celor două opinii și a părerii noastre, vom încerca să dezvoltăm și punctul de vedere asupra căruia ne-am oprit și să înfățișăm argumentele pe care înțelegem să îl fundamentăm.

Cercetând această îndoială, observăm că, în literatura de specialitate, deși părerile au fost multă vreme împărțite, în prezent, cvasi-unanimitatea doctrinei naționale¹⁰ și internaționale¹¹ consideră că *întreruperea cursului prescripției răspunderii* penale aparține *dreptului penal substanțial*. De aici, rezultă că normele de procedură penală au o acțiune în timp fundamental deosebită de a celor de *drept substanțial*. Funcționează regula *imediatei aplicări a legii noi* și a *validității* actelor procesuale îndeplinite în conformitate cu legea în vigoare. Aici își are aplicarea dictonul: *tempus regit actum*.

Față de aceste argumente, precizăm că atât din punct de vedere teoretic, cât și din punct de vedere practic, se consideră că *legile penale de fond*, când sunt defavorabile inculpatului, în aplicarea lor se *interpretează restrictiv*, pe când cele *de formă*, edictate fie în vederea unei bune administrări a justiției, fie direct în favoarea inculpatului, pot primi o *interpretare extensivă*. De aceea, credem că, autoritățile au apelat la o *soluție de compromis* dispunând ca în cazul dispoziției alin. (1) al art. 155 din C. pen. să se aplice legea penală cea mai favorabilă suspectului sau inculpatului, socotită ca fiind o rezolvare care satisface atât pe infractor, cât și societatea.

Pe de altă parte, aplicarea *legii mai blânde* constituie o derogare de la *principiul activității legii penale*, (legea penală este *activă*, adică își are aplicarea în tot timpul cât se găsește în vigoare). Aceasta înseamnă că legea penală *nu se aplică* înainte de intrarea în vigoare și de regulă încetează să-și mai găsească aplicarea din momentul ieșirii ei din vigoare¹², soluție justificată, atât din considerente *umanitare*, dar și din rațiuni de politică penală și de evitare a unui tratament mai grav pentru fapta comisă în condițiile *unei succesiuni de legi penale în timp*.

Socotim necesar să menționăm aici că, în cazul în care legea veche ar fi mai blândă, această lege ar fi aplicabilă pentru că sub imperiul ei s-au comis faptele, iar dacă legea nouă este mai blândă, atunci ar fi justificat să aplice aceasta, fiindcă este mai corespunzătoare cerințelor represive ale momentului când este judecat

¹⁰ Vintilă Dongoroz, *Tratat*, 1939, p. 126; Teodor Vasiliu, George Antoniu, Ștefan Daneș, Gheorghe Daranga, Dumitru Lucinescu, Vasile Papadopol, Dorul Pavel, Virgil Rămureanu, *Codul penal comentat, adnotat, Partea generală*, Ed. Științifică, 1972, p. 54; Georgiana Bodoronca, Valerian Cioclei, Irina Kuglay, Lavinia Valeria Lefterache, Teodor Manea, Iuliana Nedelcu, Francisca Maria Vasile, George Zlati, *Codul penal. Comentariu pe articole*, ediția 3 - revizuită și adăugită, Ed. C.H. Beck, București, 2020, p. 589; Petruț Ciobanu, *Codul penal adnotat*, Ed. Rosetti, ediție actualizată la 15 iunie 2022, p. 644.

¹¹ Gaston Stefani, Georges Lavoiseur, Bernand Bouloc, *Droit penal général*, Paris, 1995, Ed. Dalloz, p. 148.

¹² Vintilă Dongoroz și colaboratorii, *Explicații teoretice ale codului penal român, partea generală*, *op. cit.*, p. 62.

inculpatul¹³. În felul acesta, principiul aplicării legii mai favorabile dă expresie *umanismului legii penale*¹⁴. Individul care a încălcat legea nu este privit ca un dușman al societății, ci ca o persoană susceptibilă de îndreptare și resocializare. Această acțiune de influențare a individului corespunde nu numai intereselor societății, dar reflectă și o atitudine față de persoana infractorului. Grija față de inculpat se manifestă și prin evitarea unei înăspriri a situației acestuia în cazul succesiunii de legi penale. Așa cum se știe, Codul penal în vigoare prevede în art. 5 aplicarea *legii penale mai favorabile* până la judecarea definitivă a cauzei, iar în art. 6 aplicarea legii penale mai favorabile după judecarea definitivă a cauzei. Fiecare dintre aceste ipostaze ale extraactivității legii penale, consacrate în legea penală, apar ca soluții legale pentru determinarea legii aplicabile în cazul succesiunii de legi penale în timp.

De altfel, scopul legii penale și al pedepsei se poate realiza eficient *numai* dacă represiunea penală se desfășoară *în timp util*, adică într-un timp cât mai apropiat după săvârșirea faptei. Numai în acest caz pedeapsa este eficientă, poate servi de învățătură celui condamnat și celorlalți cetățeni. Conștiința generală este în această situație vie și are o reprezentare exactă a pericolului faptei și al infractorului. În același timp, judecata se poate desfășura în condiții normale, urmele infracțiunii și probele fiind proaspete. Dimpotrivă, dacă a trecut o perioadă îndelungată se *pierde rezonanța socială* a infracțiunii săvârșite, fapta este aproape uitată, se reduce neliniștea și tulburarea socială provocată de o faptă penală; de asemenea, este posibil să dispară urmele săvârșirii infracțiunii, ajungându-se la condiții tot mai precare pentru *aflarea adevărului*. Asemenea situații se ivesc, de pildă, când infracțiunea nu poate fi descoperită la timp ori când infractorii nu pot fi identificați, lipsind indiciile necesare ori chiar dacă infractorii au fost prinși și judecați, între timp ei au dispărut stând ascunși un timp foarte îndelungat.

Tot astfel, doctrina mai veche a justificat prescripția pe ideea de realizare a represiunii prin echivalent, considerându-se că infractorul a suferit destul pe timpul duratei prescripției stând ascuns ori umblând prin alte locuri departe de casă și de familie, această suferință echivalând cu o pedeapsă (Helie, Pessina, ș.a.). Alți autori au justificat prescripția pe ideea inutilității represiunii, a lipsei de eficiență a pedepsei aplicate cu întârziere (Ortolan, Gerraad, ș.a.). S-a invocat și lipsa probelor, faptul că acestea au dispărut ori au devenit nesigure (Carrara, Binding¹⁵).

Profesorul Vintilă Dongoroz fundamentează în lucrarea sa de referință, *Tratatul din 1939*¹⁶, prescripția în principal, pornind de la *finalitatea represiunii*.

¹³ George Antoniu, *Tratat de drept penal, vol. I, Aplicarea legii penale*. Ed. Universul Juridic, 2015, p. 234.

¹⁴ Vintilă Dongoroz, *Tratat*, 1939, p. 126.

¹⁵ George Antoniu, *Tratat de drept penal, op. cit.*, p. 332.

¹⁶ Vintilă Dongoroz, *Tratat, op. cit.*, p. 114.

Societatea trebuie să *renunțe* la aplicarea pedepsei dacă aceasta nu mai corespunde scopurilor urmărite prin tragerea la răspundere penală a unei persoane¹⁷. În aceste condiții, este îndoielnic că o condamnare sau o executare a pedepsei ar mai fi necesară, de aceea legislațiile tuturor statelor au prevăzut aceste *instituții ale prescripției*. În aceste cazuri, iertarea de răspundere penală și de executare a pedepsei apare ca o rezolvare *de fapt* înțeleaptă care ține seama de realități umane și social-politice, ca și de faptul că o represiune tardivă apare ca inutilă și fără o contribuție reală la realizarea *scopului* legii penale.

În raport cu această realitate, legiuitorul a reglementat instituția prescripției ca o cauză prin care se *înlătură incidența legii penale*, prin stingerea fie a dreptului de a trage la răspundere și a pedepsi pe infractor, fie a dreptului de a pretinde executarea pedepsei de cel condamnat. De altfel, prescripția *nu înlătură caracterul penal al faptei și nici existența ca antecedent penal a condamnării* suferite de cel în cauză. Prescripția creează *numai un obstacol* care împiedică pornirea sau continuarea procesului penal ori punerea în executare a pedepsei definitiv aplicate.

4. Ca un ecou, însă, al controverselor din practica judiciară și pentru a evita în prezent orice discuții, precizăm că, prescripția este reglementată în legea penală sub un *dublu aspect*: ca o cauză care *înlătură răspunderea penală* (art. 153-156 din C. pen.), și ca o cauză care *înlătură executarea pedepsei* (art. 161 C. pen.). Aceste cauze sunt *generale* deoarece se referă la orice infracțiune sau la un număr important dintre acestea. În partea specială a Codului penal sunt prevăzute și unele cauze care privesc *limitat anumite* infracțiuni și care sunt cunoscute sub denumirea de *cauze de nepedepsire* (de exemplu, în cazul nepedepsirii tănuirii săvârșite de soț sau o rudă apropiată, și altele). Unele din cauzele generale de înlăturare a răspunderii penale se pot înfățișa sub modalități diferite, așa cum am arătat (de exemplu, prescripția poate fi a răspunderii penale ori a executării pedepsei etc.).

În ambele cazuri legiuitorul desprinde din trecerea timpului consecințe fie în ceea ce privește răspunderea penală, fie (dacă inculpatul a fost condamnat definitiv) în executarea pedepsei.

Deși de feluri diferite, prescripția reprezintă o instituție *unitară* având același temei (situații obiective și considerente social-politice asemănătoare) și răspunzând acelorași cerințe de politică penală. De asemenea, ambele produc aceleași *efecte extinctive* cu privire la *răspunderea penală și consecințele* acesteia. Sub *aspectul efectelor*, aceste cauze pot fi împărțite după cum ele au *efecte depline* (prescripția răspunderii penale dacă intervine înainte de o condamnare definitivă) sau *efecte restrânse* (prescripția executării dacă a intervenit după ce condamnarea a rămas definitivă ori executarea pedepsei începuse).

¹⁷ Vintilă Dongoroz, *Tratat*, pp. 713-715; Vintilă Dongoroz și colab., *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. II, Ed. Academiei Române, 1970, pp. 353-357.

Dar chiar cauzele cu efecte depline ar putea avea unele limite. De pildă, ele nu operează asupra pedepselor complementare și asupra măsurilor de siguranță. În niciun caz aceste cauze nu au influență asupra consecințelor civile ale infracțiunii. Uneori legea exceptează de la incidența cauzelor de înlăturare a răspunderii penale anumite infracțiuni (de exemplu: infracțiunile contra păcii și omenirii sunt exceptate de la prescripție) sau impune condiții de excepție pentru anumite situații (de exemplu: participanții la o infracțiune *nu* beneficiază de prescripție dacă cursul prescripției a fost întrerupt cu privire la unul dintre ei)¹⁸.

5. Nu uităm să precizăm că pe aceeași linie de gândire majoritară s-a situat și Curtea Constituțională, prin Decizia nr. 297 din 26 aprilie 2018 și Decizia nr. 358 din 26 mai, după cum se arată în această decizie, „respectivale dispoziții legale sunt lipsite de previzibilitate fiind contrare principiului legalității incriminării, întrucât sintagma *«oricărui act de procedură»* din cuprinsul acestora are în vedere și acte ce nu sunt comunicate suspectului sau inculpatului, nepermițându-i acestuia să cunoască aspectul întreruperii cursului prescripției și al începerii unui nou termen de prescripție a răspunderii sale penale”¹⁹.

Mai mult, menționăm și decizia ulterioară a Curții (decizia nr. 358 din 26 mai 2022), prin care a admis o nouă excepție de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 155 alin. (1) din Codul penal, în ce privește întregul ansamblu. Pentru a decide astfel, a reținut că „Decizia nr. 297 din 26 aprilie 2018 a sancționat soluția legislativă pe care textul de lege criticat o conținea, astfel că, aceasta nu va putea fi încadrată în categoria deciziilor interpretative/cu rezervă de interpretare”, ci, prin *efectele pe care le produce*, împrumută natura juridică a unei decizii simple/extreme, întrucât, constată neconstituționalitatea faptului că întreruperea cursului termenului prescripției răspunderii penale se realiza prin îndeplinirea „*oricărui act de procedură în cauză*”²⁰... Această opinie se impune cu atât mai mult cu cât, prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 71 din 30 mai 2022 s-a modificat art. 155 din Codul penal. Prin urmare, alineatul (1) al art. 155 are următorul cuprins: „*Cursul termenului prescripției răspunderii penale se întrerupe prin îndeplinirea oricărui act de procedură în cauză care, potrivit legii, trebuie comunicat suspectului sau inculpatului*”²¹.

¹⁸ Vintilă Dongoroz, *Tratat*, pp. 707-710; V. Dongoroz, *Explicații teoretice*, vol. II, pp. 329-331.

¹⁹ Decizia nr. 297 din 26 aprilie 2018, Curtea Constituțională a României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 518 din 25.06.2018.

²⁰ A se vedea, Decizia nr. 358 din 26 mai 2022, Curtea Constituțională a României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 565 din 9 iunie 2022.

²¹ A se vedea Ordonanță de urgență a Guvernului nr. 71 din 30 mai 2022 pentru modificarea art. 155 alin. (1) din Legea nr. 286/2009 privind Codul penal, publicată în Monitorul Oficial nr. 531 din 30 mai 2022.

Tot astfel, remarcăm în mod pozitiv că Înalta Curte de Casație și Justiție prin decizia nr. 67/2022, a decis că „normele referitoare la întreruperea cursului prescripției sunt *norme de drept penal material (substanțial)* supuse din perspectiva aplicării lor în timp principiului activității legii penale prevăzut de art. 3 din Codul penal, cu excepția *dispozițiilor mai favorabile*, potrivit principiului *mitior lex* prevăzut de art. 15 alin. (2) din Constituție și art. 5 din Codul penal”²².

Din cele de mai sus deducem că practica judiciară a fost în general just orientată în rezolvarea unor probleme ivite privind prescripția. Cu toate acestea, remarcăm și faptul că nu există un punct de vedere unitar în acest sens. De altfel, trebuie să amintim că Curtea de Apel Brașov a sesizat Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), după ce mai multe persoane condamnate la închisoare pentru evaziune fiscală și fraude cu fonduri ale Uniunii Europene au contestat deciziile, invocând prescripția răspunderii penale.

Astfel, „Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) a fost sesizată cu *trei* întrebări preliminare, motivele acestora fiind îndoielile instanței de trimitere cu privire la interpretarea, pe de o parte, a dispozițiilor dreptului Uniunii Europene, care impun statelor membre obligația să combată în mod eficient atingerile ilegale aduse intereselor financiare ale Uniunii Europene și, pe de altă parte, a garanțiilor care decurg din principiul legalității infracțiunilor și pedepselor. Astfel, redăm, pe scurt, că CJUE a decis ca primele două întrebări să fie analizate împreună întrucât privesc interpretarea art. 2, a art. 4 alin. (3) și a art. 19 alin. (1) al doilea paragraf TUE, a art. 325 alin. (1) TFUE, a art. 49 alin. (1) ultima teză din Cartă, a art. 2 alin. (1) din Convenția PIF, precum și a Directivei 2006/112”, a analizat Marea Cameră.

Primele două întrebări rezumă că cerința vizează „stabilirea dacă aceste dispoziții trebuie interpretate în sensul că instanțele unui *stat membru sunt obligate să lase neaplicate*, pe de o parte, decizii ale Curții Constituționale a statului membru prin care este invalidată dispoziția legislativă națională care reglementează cauzele de întrerupere a termenului de prescripție în materie penală din cauza unei încălcări a principiului legalității infracțiunilor și pedepselor, sub aspectul cerințelor acestuia referitoare la *previzibilitatea* și la *precizia* legii penale, precum și, pe de altă parte, o decizie a instanței supreme a statului membru menționat, din care reiese că normele care reglementează aceste cauze de întrerupere, astfel cum decurg din jurisprudența constituțională, pot fi aplicate retroactiv ca lege penală mai favorabilă (*mitior lex*) pentru a repune în discuție hotărâri definitive de condamnare, în condițiile în care aceste decizii au drept consecință încetarea, ca urmare a prescripției răspunderii penale, a unui număr considerabil de procese

²² A se vedea Decizia nr. 67/2022, Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 1141 din 28 noiembrie 2022.

penale, inclusiv procese referitoare la infracțiuni de fraudă gravă care aduc atingere intereselor financiare ale Uniunii Europene”²³.

În această situație, CJUE a statuat că „se poate deduce că situația juridică ce rezultă din aplicarea Deciziilor nr. 297/2018 și nr. 358/2022 ale Curții Constituționale, precum și din Decizia nr. 67/2022 a Înaltei Curți de Casație și Justiție generează un risc sistemic de impunitate pentru infracțiunile de fraudă gravă care aduce atingere intereselor financiare ale Uniunii, în special în cauzele a căror complexitate impune efectuarea unor cercetări penale mai îndelungate de către autorități, astfel încât, instanțele naționale sunt obligate, în conformitate cu articolul 325 alineatul (1) și cu articolul 2 alineatul (1), să lase neaplicate aceste decizii din care rezultă că, în perioada cuprinsă între 25 iunie 2018 și 30 mai 2022, dreptul penal român nu prevedea nicio cauză de întrerupere a termenului de prescripție a răspunderii penale, în măsura în care aceste decizii au efectul de a conduce la prescrierea răspunderii penale într-un număr mare de cazuri de fraudă gravă care aduce atingere intereselor financiare ale Uniunii Europene”.

De asemenea, a mai fost necesar să se verifice dacă obligația de a lăsa neaplicate asemenea decizii contravine protecției *drepturilor fundamentale*, respectiv să se considere că instanțele naționale nu pot, în cadrul procedurilor jurisdicționale prin care se urmărește sancționarea pe plan penal a infracțiunilor de fraudă gravă care aduce atingere intereselor financiare ale Uniunii, să aplice standardul național de protecție referitor la *principiul aplicării retroactive a legii penale mai favorabile*, pentru a repune în discuție întreruperea termenului de prescripție a răspunderii penale prin acte de procedură intervenite înainte de 25 iunie 2018, data publicării Deciziei nr. 297/2018 a Curții Constituționale, printr-o eventuală contestație în anulare.

Concluzionând cu privire la acest aspect, CJUE a decis că „instanțele unui stat membru *nu sunt obligate* să lase neaplicate deciziile Curții Constituționale a acestui stat membru prin care este invalidată dispoziția legislativă națională care reglementează cauzele de întrerupere a termenului de prescripție în materie penală din cauza încălcării principiului legalității infracțiunilor și pedepselor, astfel cum este protejat în dreptul național, sub aspectul cerințelor acestuia referitoare la *previzibilitatea* și la *precizia* legii penale, chiar dacă aceste decizii au drept consecință încetarea, ca urmare a prescripției răspunderii penale, a unui număr considerabil de procese penale, inclusiv procese referitoare la infracțiuni de fraudă gravă care aduce atingere intereselor financiare ale Uniunii. În schimb, dispozițiile menționate ale dreptului Uniunii Europene trebuie interpretate în sensul că instanțele acestui stat membru sunt obligate să lase neaplicat un standard național de protecție referitor la principiul aplicării retroactive a legii penale mai favorabile care permite repunerea în discuție, inclusiv în cadrul unor căi de atac îndreptate împotriva unor

²³ Decizia C-107/23 din 24 iulie 2023 a Curții de Justiție a Uniunii Europene - Marea Cameră.

hotărâri definitive, a întreruperii termenului de prescripție a răspunderii penale în astfel de procese prin acte de procedură intervenite înainte de o asemenea invalidare”²⁴.

În același timp, pentru asigurarea unei practici unitare, CJUE a fost solicitată să răspundă la cea de-a treia întrebare preliminară, ce vizează *principiul supremației dreptului Uniunii*. Cu referire la această întrebare, CJUE a decis cu privire la faptul că acest principiu trebuie interpretat în sensul că „se opune unei reglementări sau unei practici naționale potrivit căreia instanțele naționale de drept comun ale unui stat membru sunt ținute de deciziile Curții constituționale, precum și de cele ale instanței supreme ale acestui stat membru și nu pot, din acest motiv și cu riscul angajării răspunderii disciplinare a judecătorilor în cauză, să lase neaplicată din oficiu jurisprudența rezultată din deciziile menționate, chiar dacă ele consideră, în lumina unei hotărâri a Curții, că această jurisprudență este contrară unor dispoziții ale dreptului Uniunii care au efect direct”²⁵.

În raport de cele menționate²⁶, socotim necesar să mai arătăm că, în principiu, *competența penală* le revine statelor membre ale Uniunii Europene, și *prin excepție* Uniunii Europene²⁷, așa cum prevede și Tratatul de la Lisabona, adică acționează *numai* în limitele competențelor care i-au fost atribuite de statele membre prin tratate pentru realizarea obiectivelor stabilite prin aceste tratate. Aceasta înseamnă că, în temeiul *principiului atribuirii de competență*²⁸, Uniunea Europeană acționează *numai* în limitele competențelor care i-au fost atribuite de statele membre prin tratate pentru realizarea obiectivelor stabilite prin aceste tratate²⁹.

Față de cele arătate mai sus, credem că în materia *de fraudă* – art. 325 alin. (2) TFUE [ex-articolul 280 alin. (2) TCE] – statele membre trebuie să adopte, pentru a combate această fraudă, aceleași măsuri pe care le adoptă și pentru a combate fraudă care aduce atingere propriilor lor interese financiare [art. 325 alin. (4) TFUE]. Aceasta înseamnă că orice competență care *nu* este atribuită Uniunii Europene prin tratate *aparține* statelor membre. De altfel, s-a arătat în doctrina penală³⁰, că exercitarea acestor competențe este reglementată și de *principiile subsidiarității* (Uniunea Europeană intervine *numai dacă* și în măsura în care obiectivele

²⁴ Decizia C-107/23 din 24 iulie 2023, *op. cit.* paragraf 125.

²⁵ Decizia C-107/23 din 24 iulie 2023, *op. cit.*, paragraf 137.

²⁶ A se vedea Ion Ifrim, *Partea generală a Codului penal român într-o viziune europeană*, Revista Studii și Cercetări Juridice, nr.3/2017, pp. 329-359.

²⁷ Vintilă Dongoroz, *op.cit.*, p. 69.

²⁸ Augustin Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, 2016, Ed. Universul Juridic, p. 105 și urm.

²⁹ George Antoniu, *Legea penală română în condițiile postaderării*, Revista de Drept Penal nr. 2/2008, p. 9 și urm. și teza de doctorat, Ecedi-Stoisavlevici Claudiu, *Legea penală în condițiile postaderării României la Uniunea Europeană*, Manuscris, (coordonator: prof. univ. dr. George Antoniu), București, 2012, p. 47 și urm., exemplar deținut la biblioteca Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române.

³⁰ George Antoniu, *Implicațiile penale ale Constituției Europene*, în *Dreptul românesc și Constituția Europeană*, din comunicările prezentate la sesiunea științifică a Institutului de Cercetări Juridice, Ed. Tempus, vol. III, 2005, p. 9 și urm.

acțiunii preconizate *nu* pot fi realizate în mod satisfăcător de statele membre³¹) și *proporționalității* (acțiunea Uniunii Europene, în conținut și formă, *nu depășește* ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor tratatelor³²).

6. Cum problema de a se ști dacă prescripția constituie o *instituție de drept penal substanțial* sau *de drept penal formal* este rezolvată în mod diferit în practica judiciară și cum modul de rezolvare, într-un sens sau altul, are importante consecințe, nu numai teoretice dar și de ordin practic, sperăm că articolul de față este de natură să determine adoptarea unui punct de vedere unitar.

³¹ Jean-François Renucci, *Droit, européen des droits de l'homme*, 2e édition L.G.D.J, 22001, p. 425.

³² Augustin Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ediția a VI-a, *op. cit.*, p. 319; Jean -François Renucci, *Droit, européen des droits de l'homme*, 2e édition, p. 426.